

QUADERN D'INTEGRACIÓ CURRICULAR

Introducció

La Convenció sobre els Drets de l'Infant (CDI) va nèixer l'any 1989 a fi de proclamar que tots els menors d'edat tenen un drets inalienables, indivisibles i universals, que tots, incloent-hi els mateixos infants, tenim el deure de protegir. **La Convenció no és una simple recopilació de bones intencions: va ser concebuda com un instrument pràctic en el qual els governs i els diversos agents socials han de basar-se per a executar polítiques i programes que facen dels drets de la infància una realitat en la vida diària. Un dels principals agents socials implicats en estos canvis és l'escola.** La Convenció ofereix una perspectiva dual de drets i responsabilitat als centres educatius, la qual, juntament amb la ciutadania global, **ens dota d'un potent instrument que pot contribuir a una educació transformadora.**

UNICEF vol col·laborar amb els centres que decidisquen recórrer el camí de **fer de la ciutadania responsable i de l'enfocament de drets un tret d'identitat del seu projecte educatiu, incorporant-los en tots els àmbits escolars** amb la implicació de la comunitat educativa en conjunt.

El programa d'educació en drets d'UNICEF Comitè Espanyol proposa als centres educatius incidir en quatre àmbits clau: el coneixement dels drets de la infància i la ciutadania global, la protecció de la infància, la participació infantil i el clima escolar. Este quadern conté orientacions per a treballar en el primer dels àmbits del programa: el coneixement dels drets de la infància i l'adquisició de les competències elementals per a l'exercici de la ciutadania global, a través de la integració en el currículum.

La primera part d'este quadern se centra en els fonaments de la integració curricular dels drets de la infància i la ciutadania global. A continuació, tractem la posada en pràctica dels drets en què, mitjançant propostes metodològiques i exemples de tres maneres complementàries d'abordar-la (conceptual, per projectes i per situacions), es busca orientar, fonamentar i inspirar les accions de millora en este àmbit. El quadern es completa amb uns breus apunts sobre el tractament adequat dels continguts sobre educació per al desenvolupament i drets de la infància, i la llista de dates clau que ens permeten trobar en el calendari escolar una excusa per a mantindre present el nostre compromís.

Esperem que este quadern servisca de guia introductòria a tots els centres educatius i docents que vulguen mamprendre l'apassionant camí d'integrar els drets de la infància en la seua programació i viure'ls en el dia a dia.

Els drets de la infància i la ciutadania global en el currículum

Per a aconseguir un ple desenvolupament de les competències socials i cíviques de l'alumnat, és imprescindible una integració curricular adequada dels drets de la infància i la ciutadania global.

La Convenció sobre els Drets de l'Infant (CDI) reconeix els infants com a ciutadans de ple dret en el present, ací i ara, i no només com a ciutadans potencials d'un futur en la construcció del qual no participen. Una educació basada i guiada pels drets de la infància **reconeix xiquets, xiquetes i adolescents com a part activa de la societat**, i impulsa el desenvolupament de les seues competències per a viure en societat.

Adquirir competències que capaciten per a entendre la realitat social en què vivim anima a cooperar, a conviure i a exercir la ciutadania global en una societat plural. Ajuda, a més, els més

joves a comprometre's i a contribuir a millorar-la. Estes competències integren coneixements i habilitats complexos que van des de la participació, la presa de decisions i l'adaptació a diverses formes de comportament, fins al sentit de la responsabilitat en les decisions preses.

La mateixa Convenció estableix l'obligatorietat d'educar de manera que els infants coneguen els seus drets i siguen capaços d'exercir-los, reclamar-los, respectar-los i defensar-los.

A banda dels aspectes jurídics, la Convenció ens ofereix un horitzó en què els drets de la infància es convertixen en principis ètics perdurables i en normes internacionals de conducta. Això comporta un gran avanç per a les societats que aconseguixen el ple compliment d'estos drets.

Per a aconseguir un compliment efectiu de la Convenció en el nostre entorn educatiu, és necessari evolucionar des d'un model en què els drets i la ciutadania global són objecte d'activitats d'ensenyament-aprenentatge, cap a un model en què passen a ser el motor de la vida al centre educatiu. D'esta manera, es pot garantir més sostenibilitat i qualitat educativa, ja que **la integració dels drets de la infància i la ciutadania global és un instrument de promoció de la infància molt poderós.**

Des d'una perspectiva de drets, els infants es tornen més sensibles respecte de les desigualtats que els envolten i adquirixen maduresa en la capacitat per a avaluar situacions ètiques; fa augmentar la comprensió de les interaccions socials en el món contemporani i la capacitat per a integrar-les en la vida diària de manera positiva, la qual cosa contribuïx al desenvolupament de la societat.

PERQUÈ

Sabrem quan i com els nostres drets es reconeixen, s'ignoren o ens en veiem privats.

Podrem gestionar el nostre comportament i serem capaços d'exercir els nostres drets respectant els drets dels altres.

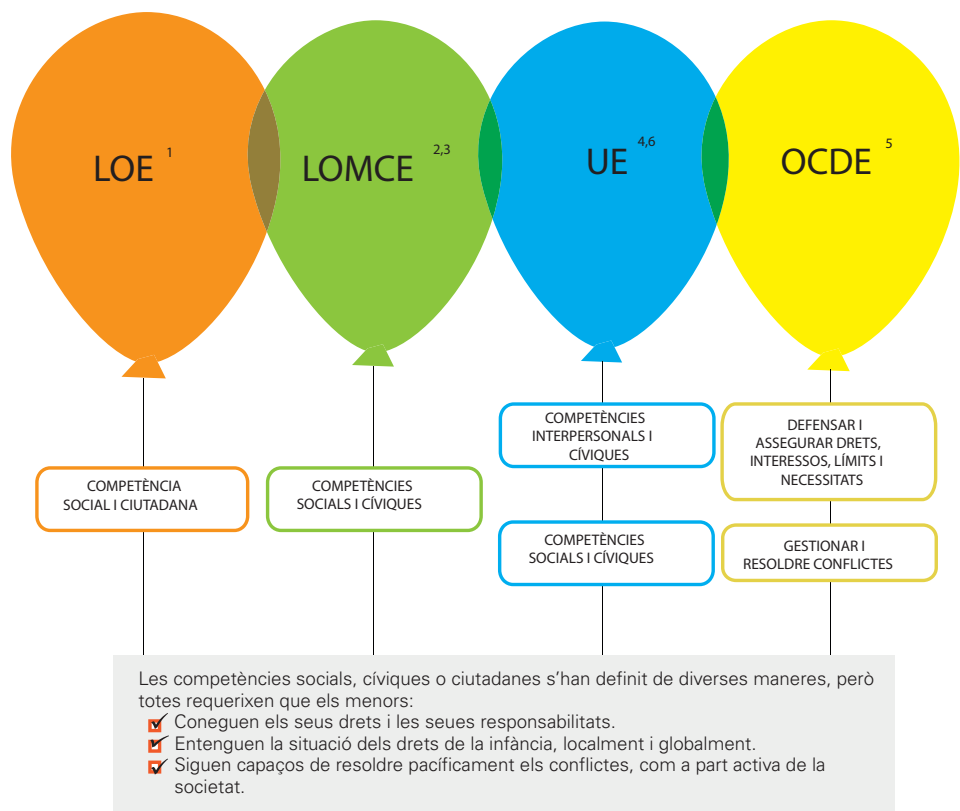
Si considerem que els drets formen part de nosaltres, assolirem una concepció més profunda i elaborada de la condició humana.

Mantindrem un clima de respecte entorn dels drets i les necessitats dels altres.

Els drets de la infància i la ciutadania global

Tant la Convenció sobre els Drets de l'Infant com la Carta Internacional de Drets Humans reconeixen que un dels aspectes als quals ha d'anar orientada l'educació és el coneixement i el respecte dels drets humans i les llibertats fonamentals, com també la capacitat per a participar de manera responsable en una societat lliure. Els dos tractats internacionals, per tant, fan un reconeixement exprés de la responsabilitat dels estats en una educació orientada a la ciutadania global. Esta responsabilitat ha quedat inclosa en la nostra legislació a través de diverses lleis i directrius. La Convenció sobre els Drets de l'Infant conté les obligacions dels estats respecte al compliment dels drets humans de xiquets, xiquetes i adolescents. Això significa que és la referència per a governs, institucions, famílies, professionals, societat i els mateixos infants sobre el compliment efectiu dels seus drets en diverses esferes de la vida, incloent-hi l'educació.

Els enfocaments educatius basats en l'adquisició de competències cíviques i ciutadanes i en el coneixement i respecte dels drets de la infància no sols són compatibles, sinó inseparables: el coneixement dels nostres drets i dels drets de les altres persones és la base per a l'adquisició de la competència ciutadana, i esta competència, al seu torn, és necessària per a l'adquisició d'actituds i conductes responsables que ens porten al respecte, a la defensa i a la promoció dels nostres drets i dels drets i les llibertats de les altres persones.

“El desenvolupament sostenible i la cohesió social depenen de manera crucial de les competències de tota la nostra població, amb competències que s’entén que cobrixen el coneixement, les destreses, les actituds i els valors.”

(Ministeris d'Educació de l'OCDE)

1. Govern d'Espanya (2006). Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació. Espanya: BOE.
2. Govern d'Espanya (2013). Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa. Espanya: BOE.
3. Govern d'Espanya (2014). Reial decret 126/2014, de 28 de febrer, pel qual s'establix el currículum bàsic de l'educació primària. Espanya: BOE.
4. Consell Europeu de Lisboa (2010). Conclusions de la presidència. Lisboa: UE.
5. OCDE (2002). La definició i selecció de competències clau. París: D. S. Rychen i L. H. Salganik.
6. Consell d'Europa (2006). Recomanació del Parlament Europeu i del Consell d'Europa sobre competències clau per a l'aprenentatge permanent (2006/962/CE). Brussel·les: UE.

I són centrals en el currículum educatiu.

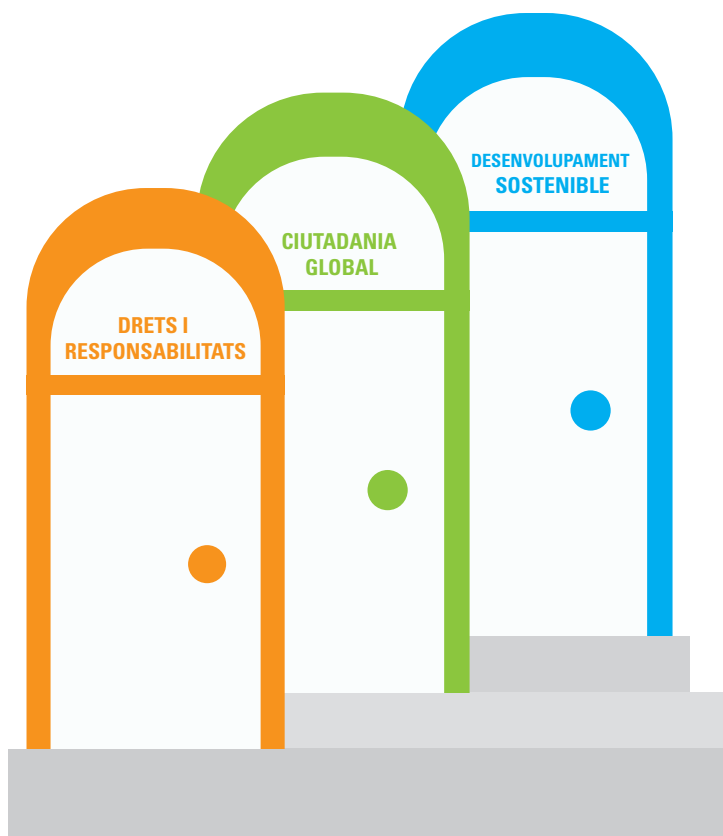
La Declaració d'Incheon: una nova visió de l'educació

En esta visió de l'educació, transformadora i universal, es tracten els reptes de l'educació en l'àmbit nacional i mundial des d'ara fins al 2030. La nova visió es plasma plenament en l'objectiu de desenvolupament sostenible número 4: "Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom", i en les metes corresponents. **S'inspira en una concepció humanista de l'educació i del desenvolupament, basada en els drets humans i la dignitat; en la justícia social; en la inclusió; en la protecció; en la diversitat cultural, lingüística i ètnica, i en la responsabilitat i la rendició de comptes compartits.** En la Declaració d'Incheon es reafirma que l'educació és un bé públic, un dret humà fonamental i la base per a garantir l'acompliment dels altres drets. És essencial per a la pau, la tolerància, la realització humana i el desenvolupament sostenible.

Els llindars de l'educació per al desenvolupament

Per a entendre millor com es relacionen els diversos enfocaments de l'educació per al desenvolupament, podem usar una metàfora: els drets de la infància serien la porta que donaria accés a l'exercici de la ciutadania global, solidària i responsable. Al seu torn, esta porta seria el llindar d'accés que permet als infants comprometre's de manera crítica i responsable amb el desenvolupament sostenible.

Copsar el valor dels nostres drets i responsabilitats i aprendre a exercir-los i a respectar els drets dels altres és un requisit per a la ciutadania, sense la qual no és possible participar de manera activa i conseqüent en l'assoliment d'un desenvolupament sostenible.

El coneixement dels drets de la infància i la ciutadania global

El programa d'educació en drets es basa en nou principis que informen de la finalitat última de les nostres accions i s'orienten en quatre àmbits interdependents: el coneixement dels drets de la infància i la ciutadania global, la participació infantil, la protecció i el clima escolar. A fi de donar coherència al projecte educatiu, **cal que els quatre àmbits es tracten conjuntament**, ja que estan interconnectats.

Este quadern aprofundix en el primer dels quatre àmbits de l'educació en drets: el coneixement dels drets de la infància i la ciutadania global.

1. Promoure en els alumnes el reconeixement de si mateixos i dels altres com a persones amb dignitat: amb drets i responsabilitats.
2. Comprometre's amb el desenvolupament de la personalitat, les aptituds i la capacitat mental i física del menor fins al màxim de les seues possibilitats.
3. Promoure la formació de ciutadans preocupats pel compliment dels drets humans a tot el món.

Coneixement

4. Promoure que els menors gaudisquen activament de la llibertat d'informació, d'expressió i de participació.
5. Promoure el dret de la infància de gaudir dels jocs i les activitats recreatives propis de la seua edat, com també de participar en la vida cultural i en les arts i el medi ambient.

Participació infantil i altres drets

6. Adoptar mesures normatives, organitzatives i educatives necessàries a fi de garantir protecció contra el maltractament, la humiliació i l'abús sexual, i previndre els riscos de perjudicis físics o mentals de tota classe. Així mateix, promoure el coneixement entre els infants dels riscos presents en l'entorn i fomentar el desenvolupament de mesures d'autoprotecció.
7. Garantir la protecció contra qualsevol forma de discriminació per raó de cultura, religió, origen, idioma, sexe o de qualsevol altra mena.

Protecció de la infància

Clima escolar

8. Promoure que educadors, famílies i la comunitat escolar en conjunt guien i orienten els menors en l'exercici dels seus drets i responsabilitats, d'acord amb les seues capacitats i vetllant sempre per l'interés superior de l'infant.
9. Promoure un entorn de relació interpersonal que fomenti la igualtat, el respecte per la dignitat de les persones, la salut i la convivència pacífica.

LES CLAUS PER A L'ACCIÓ EN ESTE PRIMER ÀMBIT SÓN LES SEGÜENTS:

- La inclusió dels drets de la infància i l'exercici de la ciutadania global en el projecte educatiu de centre i en la programació de l'aula.
- L'establiment dels recursos i les condicions necessaris per a assolir els objectius educatius en tot l'alumnat.

Objectius

Este àmbit és el que representa el coneixement dels drets de la infància i l'adquisició de les competències elementals per a l'exercici de la ciutadania global.

Per al compliment dels tres principis enunciats en este àmbit cal assolir una sèrie d'objectius. La major part dels objectius relatius a este àmbit afecten el currículum i ens serviran per a orientar i especificar la nostra acció:

PRINCIPIS	OBJECTIUS
1. Promoure en els alumnes el reconeixement de si mateixos i dels altres com a persones amb dignitat, amb drets i responsabilitats.	1.1. Integrar curricularment els drets de la infància en el projecte educatiu del centre (PEC). 1.2. Integrar curricularment els drets de la infància en la planificació escolar. 1.3. ntegrar curricularment els drets de la infància en la programació general anual (PGA) del centre.
2. Comprometre's amb el desenvolupament de la personalitat, les aptituds i la capacitat mental i física dels infants fins al màxim de les seues possibilitats.	2.1. Facilitar el temps necessari que permeta donar una atenció personalitzada a l'alumnat, segons les seues aptituds i capacitats. 2.2. Establir criteris d'organització de l'espai i de distribució del temps escolar en consonància amb el desenvolupament de la personalitat i de les diverses aptituds i capacitats. 2.3. Mantindre un clima d'altas expectatives envers l'alumnat. 2.4. Dotar de recursos necessaris l'aula que afavorisquen el benestar, el foment del desenvolupament i el tractament correcte de la diversitat de tot l'alumnat.
3. Promoure la formació de ciutadans preocupats pel compliment dels drets humans arreu del món.	3.1. Programar la CDI en el currículum d'aula. 3.2. Promocionar en el currículum de totes les matèries l'enfocament de drets de la infància i la ciutadania global.

Quan parlem de la integració curricular dels drets de la infància, ens referim a la consecució d'estos objectius relacionats amb el coneixement sobre els drets de la infància i la ciutadania global. Per a assolir-los, disposem d'un marc format per mètodes, eines i continguts que analitzarem en este quadern i que ens ajudaran a concretar els esforços en este àmbit d'actuació de l'educació en drets.

El projecte educatiu de centre (PEC) és el document en què s'inclouen els principals objectius que orienten les decisions i les activitats del centre escolar. Presenta dos facetes complementàries i, en alguns casos, també contradictòries: l'una, inspirada per l'ideal que la comunitat educativa projecta sobre el centre, i l'altra, centrada en la pràctica, ja que tota acció educativa ha de mantindre una relació de coherència amb el centre (Coiduras, J. L., et al., 2016).

- La incorporació de l'enfocament en drets d'infància al projecte educatiu de centre s'ha de fer no sols pel potencial educatiu que té, sinó també com a estratègia per a articular una educació en què la infància és subjecte actiu de drets i de responsabilitats.

-

Esmenta els drets de la infància en...

FINALITATS EDUCATIVES

Et proposem un exemple d'enunciat per a la incorporació al projecte de centre. Pot servir de punt de partida per a una acció més detallada o afegir-se fàcilment, com un altre punt, en l'apartat de **finalitats educatives** del PEC.

“**Promoure el coneixement i la defensa dels drets de la infància i l'exercici de la ciutadania global solidària i responsable**”

També en...

TRETS D'IDENTITAT

En l'apartat de **trets d'identitat** del PEC poden situar-se els principis del compromís amb els drets de la infància que ja hem vist més amunt:

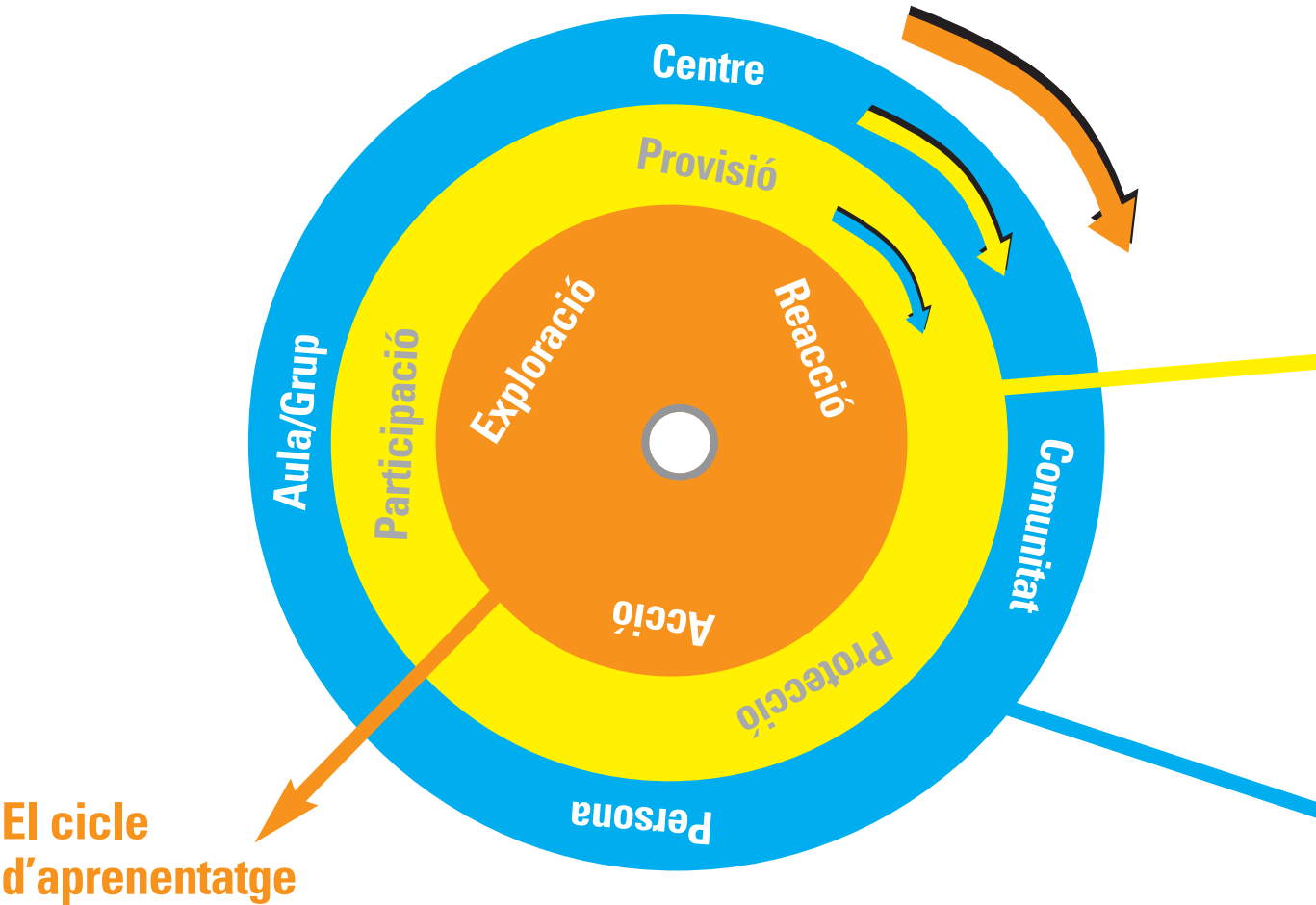
“**L'educació basada en els drets de la infància promou el compliment dels drets de tots els infants, com estableix la Convenció sobre els Drets de l'Infant, i desenvolupa la capacitat dels titulars de deures de complir les seues obligacions de respectar, protegir i complir estos drets. Comprometre's amb el ple compliment dels drets de la infància en l'àmbit educatiu implica:**

- Promoure en els alumnes el reconeixement de si mateixos i dels altres com a persones amb dignitat: amb drets i responsabilitats.
- Comprometre's amb el desenvolupament de la personalitat, les aptituds i la capacitat mental i física de l'alumnat fins al màxim de les seues possibilitats.
- Promoure la formació de ciutadans preocupats pel compliment dels drets humans a tot el món.
- Garantir la protecció contra qualsevol forma de discriminació per raó de cultura, religió, origen, idioma, sexe o de qualsevol altra classe.
- Adoptar les mesures normatives, organitzatives i educatives necessàries per a garantir la protecció contra el maltractament, la humiliació i l'abús sexual, i previndre els riscos de perjudicis físics o mentals de qualsevol tipus. Així mateix, promoure el coneixement entre la infància dels riscos presents en l'entorn i fomentar mesures d'autoprotecció.
- Promoure un entorn de relació interpersonal que fomenti la igualtat, el respecte per la dignitat de les persones, la salut i la convivència pacífica.
- Promoure que xiquets, xiquetes i adolescents gaudisquen activament de llibertat d'informació, d'expressió i de participació.
- Promoure que educadors, famílies i la comunitat escolar en conjunt guien i orienten els infants en l'exercici dels seus drets i responsabilitats, d'acord amb les seues capacitats, i vetlant sempre per l'interés superior de l'infant.
- Promoure el dret de la infància de gaudir del joc i les activitats recreatives pròpies de la seua edat, com també de participar en la vida cultural, les arts i el medi ambient.

”

Disseny d'intervencions: una eina orientada a la pràctica

Per a dissenyar una intervenció en el marc de l'educació en drets, cal tindre en compte tres dimensions: el tipus de dret sobre el qual volem treballar, la fase del cicle d'aprenentatge en què se situa i l'escenari on ocorre. Este gràfic (Urrea, A. et al., 2016) és una eina conceptual que ens permet combinar les tres dimensions per a dissenyar intervencions que integren els drets de la infància i la ciutadania global en el projecte educatiu:

Dins del cicle d'aprenentatge, és important aclarir si la nostra intervenció pertany a una fase exploratòria (activitats relacionades amb l'observació, l'exploració, el coneixement i la informació), a una fase reactiva (orientació a la reflexió, al disseny, a la comunicació o a la comprensió) o a una fase d'acció (relativa a la intervenció, a la cooperació o a la mobilització).

© UNICEF/UN181358/HAQUE

Vacunes

ESCENARI: Aula

TIPUS DE DRET: Provisió

FASE: Exploració

Si estudiem a classe què són les vacunes i la situació al món, aprofundim en el coneixement del dret a la salut.

COLEGIO SANTO ÁNGEL DE MORATALAZ

Expressió de solidaritat

ESCENARI: Centre

TIPUS DE DRET: Participació

FASE: Reacció

L'alumnat d'un centre educatiu s'informa, tria una causa i expressa el compromís amb els drets de la infància celebrant el 20 de novembre, Dia Universal de la Infància.

CC BY 2.0 ALEXANDRU PANOIU

Rutes escolars segures

ESCENARI: Comunitat

TIPUS DE DRET: Protecció

FASE: Acció

El centre escolar, l'ajuntament i les famílies dissenyen conjuntament un itinerari segur que poden seguir els infants en el trajecte d'anada i tornada al centre educatiu, i possibiliten que l'arriben a recórrer de manera més autònoma.

Tipologia de drets: les tres P

Els drets inclosos en la Convenció acostumen a agrupar-se en tres categories. És important tindre-ho en compte a l'hora de preparar una intervenció:

- **Drets de protecció:** a la vida, a la convivència familiar, contra tota mena d'abús, contra la violència, contra l'explotació laboral, etc.
- **Drets de provisió:** a atenció sanitària; als recursos per a un desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social adequat; a un medi ambient saludable; etc.
- **Drets de participació:** a una identitat i nacionalitat, a rebre informació, a opinar amb llibertat, a no patir limitacions en cas de discapacitat, etc.

Escenari:

Les accions poden adreçar-se a:

- Un sol infant
- L'aula o grup
- El centre educatiu
- L'entorn comunitari

Posada en pràctica: conceptes

1. INTERDEPENDÈNCIA

En un món globalitzat és imprescindible entendre el concepte d'interdependència, ja que és un element clau perquè l'alumnat pugui percebre el món en què vivim com un sistema, la qual cosa comporta:

- Entendre la xarxa de relacions d'este sistema.
- Copsar l'equilibri inestable que hi ha entre els components d'esta xarxa.

- Prendre consciència que els canvis en una part del sistema tindran repercussions sobre el sistema sencer. Un enfocament que tinga en compte la interdependència entre els diversos factors d'un problema afavorix que s'hi puguin trobar solucions duradores, i capacita l'alumnat per a la resolució de problemes complexos. Això fa que la noció d'interdependència siga fonamental per al procés d'aprenentatge.

Podem treballar el concepte d'interdependència en multitud d'ocasions, ja siga en continguts relacionats amb la història, amb les matemàtiques, amb les ciències...

2. IMATGES I PERCEPCIONS

Coneixem el món a través de les imatges que en tenim, i estes imatges no són neutres: estan influïdes, conscientment o inconscientment, per la visió subjectiva de l'emissor i també per la del receptor, com també pel canal d'informació i el context. Això no és necessàriament negatiu ni es pot evitar, ja que forma part dels processos de cognició i comunicació de l'ésser

humà, però una alfabetització visual crítica ajuda els infants a fer-se més conscients i sensibles a la idea que una cosa és la realitat i una altra és la imatge que ens en fem. D'esta manera, tindrem eines per a poder identificar les idees preconcebudes, els estereotips i els prejudicis, i valorar de quina manera afecten la nostra visió del món.

Un enfocament d'imatges i percepcions ens permet entendre amb més profunditat i riquesa diversos aspectes de la societat, l'economia, les relacions entre grups o les professions, per exemple.

3. JUSTÍCIA SOCIAL

La justícia social es referix a les nocions fonamentals d'igualtat d'oportunitats i de drets humans, més enllà del concepte tradicional de justícia legal. Està basada en l'equitat i és imprescindible perquè els individus puguin desplegar el seu màxim potencial i perquè es pugui instaurar una pau duradora, ja que les inequitats estan relacionades amb els conflictes, tant als països industrialitzats com als països en desenvolupament. La injustícia real o percebuda és una de les fonts més comunes de conflictes i de violència entre els individus, els grups i els països. La comprensió de la dimensió ètica d'estos conceptes

capacita els infants perquè actuen per un món més just, tant al seu país com fora. L'aprenentatge de la justícia social exigeix alguna cosa més que familiaritzar-se amb uns quants textos legals i integrar conceptes abstractes de drets:

- Que l'alumnat s'adone de l'existència d'inequitats en la vida diària i en l'entorn immediat: casa, escola o comunitat.
- Que superen reaccions de culpabilitat, de reprovació o de ressentiment a fi d'arribar a un compromís actiu per a promoure la justícia i la igualtat en tots els àmbits: personals, institucionals, nacionals i mundials.

La justícia té un component clarament social que és fàcil d'identificar en situacions històriques, geogràfiques o econòmiques, però que se sustenta en qüestions objectives i mesurables que poden tractar-se dins de disciplines científiques i tècniques. Fins i tot l'esport té una perspectiva de justícia: per exemple, com promovem el joc net sense un enfocament de justícia?

Susan Fontain (1995) va descriure els cinc conceptes bàsics que fonamenten la didàctica de l'educació en drets de la infància i la ciutadania global. La gestió adequada d'estos conceptes, que són transversals en una gran quantitat dels continguts de matèries del currículum, facilita als infants la comprensió del món contemporani i capacitat de participació.

4. CONFLICTES I RESOLUCIÓ DE CONFLICTES

Per a molts infants, el conflicte és sinònim de violència. Però la violència, en realitat, és només una de les nombroses respostes possibles a un conflicte. Els conflictes són inherents a la naturalesa, ja que vivim en diversos sistemes en què és impossible que totes les parts obtinguen el màxim benefici al mateix temps. La resolució dels conflictes és l'exploració dels mitjans pels quals conflictes i controvèrsies poden solucionar-se de manera no violenta. La resolució no violenta de conflictes es pot aprendre i aplicar de manera constructiva als desacords en el terreny personal, comunitari, nacional, mundial o entre grups. L'objectiu de les iniciatives educatives relacionades amb la resolució de conflictes no pot ser eliminar-los, perquè els conflictes formen part de la vida. Però com a educadors, podem

ajudar els estudiants a aprendre que han d'escollir entre diverses maneres de reaccionar en cas de conflicte:

- Poden desenvolupar habilitats de negociació i de resolució de problemes que els permeten considerar el conflicte no com una crisi, sinó com una ocasió de canvi creatiu.
- Poden aprendre a aplicar estes habilitats als conflictes que formen part de la vida quotidiana: conflictes amb amics, amb la família i fins i tot amb el professorat.
- Poden reflexionar sobre com esta aproximació a la resolució de problemes podria aplicar-se als conflictes relacionats amb diferències religioses i ètniques, amb els recursos, amb les fronteres o amb les diferents ideologies polítiques dins de la seua comunitat, del seu país o al món sencer.

Tot i que sovint pensem en continguts de ciències socials com a matèria en la qual s'aplique un enfocament de resolució de conflictes, el conflicte apareix en moltes altres disciplines, des de les esportives fins a les científiques i tecnològiques. Gran part de les qüestions sobre ecologia, física o matemàtiques poden plantejar-se com una situació de resolució de problemes amb un component social.

5. CANVI I FUTUR

L'adaptació al canvi i la capacitat de planificar el futur i de comprometre's amb línies d'acció que tindran resultat a llarg termini són habilitats fonamentals que els infants necessiten per a assolir el ple desenvolupament personal i social.

L'educació sobre el futur ha de basar-se en un estudi del procediment de canvi i en la comprensió de com es produïx este canvi. Incidir en les dinàmiques del canvi és important perquè els canvis socials, tecnològics i econòmics es produïxen més ràpid en el present que en segles passats, amb un impacte visible tant localment com mundialment.

Cal adonar-se que el futur no està predeterminat i que la rellevància de les accions personals té una gran importància:

- És essencial saber que els fets del passat determinen la manera com vivim hui i que el que fem ara influirà en el futur, perquè les persones podem canviar la realitat que ens envolta.
- Els infants poden aprendre a descobrir els mitjans per a provocar el canvi i a usar-los conscientment per a crear un futur millor: pot haver-hi molts futurs alternatius, però és el comportament que tenim hui en dia el que farà realitat una d'estes alternatives.

Una de les claus de la perspectiva de canvi i futur en l'educació és entendre que les coses que aprenem hui poden ser l'element que canvie el curs de les coses en el futur. Permetre als estudiants capacitar-se a través de l'educació i assumir la responsabilitat sobre les seues accions en el present i les conseqüències futures és una eina educativa potent.

La integració curricular des de l'enfocament conceptual

Perquè el nostre alumnat assolisca una comprensió adequada dels drets de la infància i de la ciutadania global que li permeta portar estos drets a la pràctica, cal **aportar informació rellevant i potenciar l'enfortiment de capacitats de conceptualització i de discurs**. El tractament conceptual del coneixement dels drets de la infància i la ciutadania global **pot basar-se en continguts de les assignatures o àrees del currículum**.

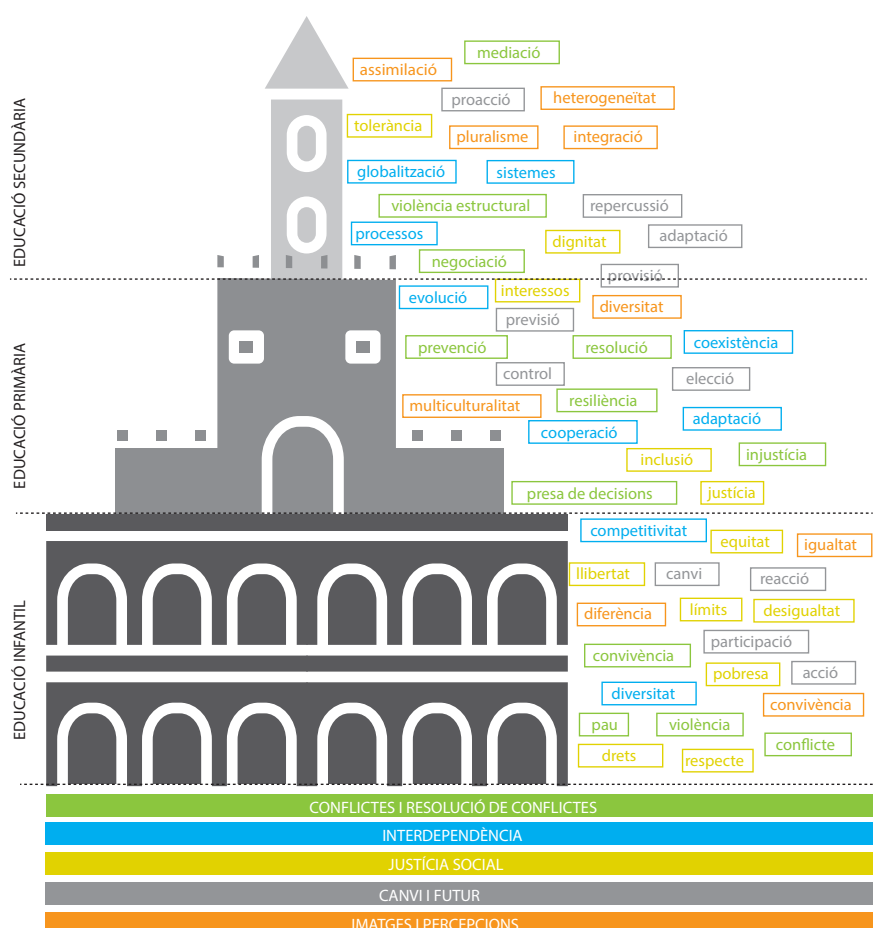
Una conceptualització correcta ens permet formar-nos diverses representacions sobre el món que ens envolta. Com més complexes siguen les conceptualitzacions, més riquesa, profunditat i complexitat tindran les nostres representacions sobre l'entorn. Una definició **d'idees** inadequada **pot portar a errors lògics o de concepte** que amb el temps són difícils de corregir: per exemple, podem arribar a identificar democràcia amb la simple acció de votar, confondre drets amb privilegis o ciutadans amb consumidors. Sobre unes bases conceptuais incorrectes o incompletes és molt difícil construir un discurs coherent d'exercici de la ciutadania global responsable.

No s'ha de confiar que l'alumnat assolisca un coneixement adequat d'estos conceptes amb precisió i propietat sense cap intervenció educativa. En este sentit, sempre **que l'aclariment conceptual aparega en una activitat didàctica i es programe com a objectiu específic**, pot ser indiferent si este aclariment de conceptes s'efectua abans de les tasques o sorgeix durant la realització de les tasques.

"[...] Si no hi ha idees que fonamenten i motiven la pràctica de les virtuts cíviques, estes s'esborraran al cap de poc temps. Per a formar ciutadans hem de combinar entrenament i consideració d'idees."

(Puig J.M., et al., 2011: 51)

Com a metàfora, podríem dir que els conceptes bàsics funcionen com unes lents a través de les quals es poden veure diversos continguts. Podem veure determinades qüestions des d'una perspectiva d'interdependència, d'imatges i percepcions, de justícia social, de resolució de conflictes o de canvi i futur, de totes alhora o de combinacions de dos o més perspectives. Això ens permet **presentar una situació des de diversos punts de vista** i contribuir a fer que l'alumnat adquireisca una **visió més complexa sobre les matèries del currículum, la qual cosa contribuirà a fer que adquireisquen un criteri propi i informat sobre l'entorn**.

Els cinc conceptes bàsics es relacionen amb una multitud de conceptes que són més específics i permeten un tractament més concret a l'aula, com els que es presenten en este **gràfic**. Hi hem proposat una sèrie de conceptes específics derivats dels cinc conceptes bàsics, més generals. N'hi ha alguns que es poden treballar en educació infantil, mentre que d'altres, pel nivell d'abstracció o per la complexitat, són més adequats per a etapes superiors. Esta relació no és exhaustiva i està oberta a altres conceptes a fi de configurar un mapa conceptual propi i adaptat a cada una de les nostres realitats docents.

Els condicionants principals en la selecció dels conceptes relacionats amb els quals s'ha de treballar en una situació d'ensenyament-aprenentatge concreta són:

- **Les característiques pròpies de la temàtica dels continguts:** per exemple, "sistema" és un concepte que pràcticament afecta totes les àrees del currículum, mentre que "violència" es relaciona més amb continguts d'humanitats i ciències socials.
- **El desenvolupament evolutiu de l'alumnat,** tenint en compte el nivell d'abstracció de cada concepte i la maduresa necessària per a entendre'ls adequadament: seguint amb l'exemple anterior, "sistema" és difícil d'entendre per a infants d'educació infantil.

COM ES POSA EN PRÀCTICA

1 Elabora el teu propi mapa conceptual adaptat al teu context educatiu.

2 Escull les activitats per a treballar-lo.

3 Incorpora les definicions de conceptes als criteris d'avaluació.

4 Coordina el procés amb les altres àrees i etapes.

L'abordatge curricular per projectes

L'ús de projectes dins del currículum no és un element nou, és un enfocament recurrent quan es tracta l'aprenentatge per competències. La metodologia per projectes és efectiva en tots els nivells i matèries i s'ha aplicat sovint, tant en l'educació reglada com en l'educació no reglada.

Una part del professorat usa el mètode per projectes com l'eix del seu quefer i com a mètode principal; d'altres recorren a esta estratègia eventualment durant el curs. Cada projecte pot durar uns quants dies o setmanes, segons l'abast que tinguen, i solen implicar recursos comunitaris. Et proposem treballar projectes vinculats a les temàtiques de drets de la infància i ciutadania global, en relació amb el currículum de les matèries de cada curs.

8 CLAUS

Les qüestions següents són clau per al desenvolupament d'experiències d'aprenentatge per projectes a l'aula:

- 1. Tractar continguts significatius.**
- 2. Partir de la necessitat de saber.**
- 3. Definir una pregunta guia.**
- 4. Donar autonomia als estudiants.**
- 5. Incloure-hi el treball de les habilitats/competències del segle XXI.**
- 6. Proposar una fase d'investigació i innovació.**
- 7. Tindre un moment de revisió i retroalimentació.**
- 8. Incloure-hi la presentació pública del treball.**

(Pereira M. A., 2014)

DISCIPLINES	POSSIBLES TEMÀTIQUES BASEADES EN DRETS	POSSIBLES FORMATS
• Ciències • Tecnologia • Geografia • Medi ambient • Societat • Història • Matemàtiques • Economia • Art • ...	• Nutrició • Salut • Treball infantil • Nens soldat • Accés a l'escola • Refugiats • Jocs del món • Identitat • Família • Desigualtat • Participació • Intimitat • Discriminació • ...	• Narracions: conte, poema, còmic... • Obres artístiques: cançó, teatre, dansa, exposició, instal·lació... • Informes: dossier, expedient, llibre blanc, assaig... • Solució de problemes: disseny d'un joc, formulació d'enigmes o endevinalles, joc de preguntes i respostes, concurs, trencaclosques... • Dades: infografia, formulari, esquema, mapa... • Periodisme: notícia, editorial, reportatge, debat, programa, revista, blog... (per a premsa, ràdio, televisió o Internet). • Promoció: presentació, anunci, campanya... • Model d'iniciativa social: canvas, proveïment participatiu (crowdsourcing), economia sostenible... • Planificació i disseny: projecte d'enginyeria, de ciències, d'arquitectura, d'urbanisme... • Desenvolupament de casos: juí, denúncia, proposta política, defensa d'un cas, manifest, decàleg, pressupost... • Mobilització: campanya, acte, carrera, petició... • ...

Els temes relacionats amb els drets de la infància i la ciutadania poden incloure’s en projectes de diverses matèries del currículum de les diverses etapes. Tot i que les llistes incloses ací no són exhaustives, ens poden ser útils per a inspirar-nos en el plantejament de projectes. **Heus a continuació, a manera d’exemple, un parell de combinacions:**

TEMA (DRET)	ETAPA	FORMAT	PROJECTE (EXEMPLE)
Nutrició	Infantil	Cançó	Fer una cançó sobre els aliments.
	Secundària	Model d'iniciativa social	Model de negoci basat en el desenvolupament agrícola d'una comunitat.
Nens soldat	Primària	Reportatge, presentació	Els xiquets soldat a través de la història.

Aprenentatge i servici

Els projectes d'aprenentatge i servici poden programar-se com un dels recursos disponibles dins de la programació didàctica; és un mètode inspirat en la pedagogia activa i és compatible amb altres estratègies educatives.

QUÈ ÉS?

L'aprenentatge i servici pot definir-se de la manera següent:
"Un mètode que combina en una sola activitat l'aprenentatge de continguts, competències i valors amb la realització de tasques útils a la comunitat. L'aprenentatge i servici partix de la idea que l'ajuda mútua és un mecanisme de progrés personal, econòmic i social" (Batlle, R., 2011)

EXEMPLES >>

En tenim alguns exemples en la guia *60 buenas prácticas de aprendizaje servicio*, de Roser Batlle (2013), en què hem explicitat l'enfocament de drets.

	Servici	Aprenentatge
	Infants d'educació primària, a la classe de llengua, es convertixen en padrins o tutors d'alumnes d'educació infantil, i s'encarreguen de narrar contes sobre els quals prèviament han treballat.	Millora de la lectura, de la gestualitat i de l'expressió oral, com també de la relació amb xiquets més menuts, amb els quals es pot practicar la paciència i la responsabilitat.
	Xics i xiques d'educació secundària, en les assignatures de llengua i de ciències socials, elaboren un diari local en què, amb la finalitat de millorar la imatge del barri, ressalten les actuacions positives dels veïns, les experiències solidàries i l'acció de les associacions cíviques.	Coneixement de l'entorn, pensament crític, millora de la lectura i l'escriptura, organització i treball en equip, habilitats socials i comunicatives.
	Joves estudiants d'educació especial participen en una iniciativa ecològica i ciutadana de defensa d'un riu amenaçat: eliminació de la canya americana i la nyàmera (espècies invasores) i construcció de caixes-niu per a ocells.	Coneixement del medi natural, participació ciutadana, prevenció de riscos laborals, ús d'eines, discriminació de males herbes, manteniment i neteja, habilitats socials i comunicatives.

JUSTÍCIA SOCIAL

L'aprenentatge i servici és una estratègia clau per a una educació en justícia social, però també la justícia social oferix un enfocament que li dóna al mateix temps significat real i orientació teòrica.
(Murillo, F.J. y Aramburuzabala, P., 2014)

Enfocament de drets
Contribuïxen al compliment efectiu del dret a l'educació.
Exercixen el dret a la informació i a la llibertat d'expressió.
Defensen el dret al medi ambient.

Impacte educatiu de l'aprenentatge i servici	
Acadèmic i cognitiu	- Augment del rendiment en proves estandarditzades. - Ampliació de coneixements conceptuals i competències. - Més assistència, motivació a l'escola i retenció. - Millors notes mitjanes. - Més habilitat per a analitzar i sintetitzar la informació complexa.
Formació cívica	- Més comprensió de la política i de les activitats governamentals. - Més participació en la comunitat i en les qüestions públiques. - Millor exercici de la ciutadania i de la responsabilitat ciutadana. - Més consciència i comprensió de qüestions socials. - Compromís amb el servici comunitari.
Vocacional i professional	- Ampliació de la consciència i de les opcions vocacionals. - Millora de les competències professionals. - Més comprensió de l'ètica del treball. - Millor preparació per al món laboral.
Ètic i moral	- Més exposició a nous punts de vista i perspectives. - Canvis positius en el juí ètic. - Més habilitat per a prendre decisions independents respecte a qüestions morals.
Personal	- Ampliació de les qualitats i competències per al lideratge. - Més autoestima. - Més coneixement de si mateix. - Més resiliència. - Més eficàcia personal.
Social	- Més companyonia entre estudiants. - Més habilitat per a treballar en equip i per a treballar amb els altres. - Capacitat per a desfer els prejudis. - Millora de les conductes prosocials.

(Furco, A. y Billings, S.H., 2002)

RECORDA-HO

L'aprenentatge i servici combina els coneixements apresos amb l'experiència dels participants.

Per a impulsar el coneixement:

Aborda el coneixement global de la problemàtica des d'una perspectiva de drets.

Per a sustentar l'experiència:

Identifica i comunica el dret que contribuïm a fer efectiu.

L'aprofitament de situacions problema com a element d'integració curricular

Esta pràctica proposa organitzar el currículum al voltant de problemes de drets, en l'anàlisi i la recerca de solucions dels quals es compromet l'alumnat.

Esta proposta curricular proposa identificar problemes de drets humans i de drets de la infància. El problema triat com a base de l'activitat és analitzat incloent-hi el conjunt de conceptes relacionats i les experiències que viuen els afectats per este problema. Això permet que l'alumnat s'involucre a entendre la situació i a buscar-hi solucions. Per exemple: les històries inacabades o els dilemes morals són activitats molt adequades

RECURSOS >>

Estes situacions poden presentar-se a l'alumnat en diferents formats:

Casos reals

Els testimonis en primera persona fomenten l'empatia i exemplifiquen els conflictes de drets i l'actitud personal davant d'estos drets. Són motivadors i emotius.

Context

La descripció del context històric, econòmic, social, cultural i geogràfic permet situar els conflictes de drets en una dimensió real i global.

per a fomentar la transferència dels coneixements adquirits sobre els drets de la infància i la ciutadania global.

És important que els drets en conflicte en una determinada situació es presenten als estudiants sense amagar les tensions entre les parts en conflicte. Per a entendre els drets és important adonar-se de les contradiccions de valors, d'interessos i de jocs de poder que hi ha en estes situacions (Magendzo, 2007).

Per exemple: presentem el cas d'una xiqueta de dotze anys que, a causa de diversos atacs contra xiquetes en el camí que porta a l'escola, no pot anar a classe per la preocupació de la família. En esta història és important proposar la situació des de diversos punts de vista: el conflicte entre la seguretat i el desenvolupament de la xiqueta, el paper de la família, el valor donat a l'educació, la situació de la dona, la violència...

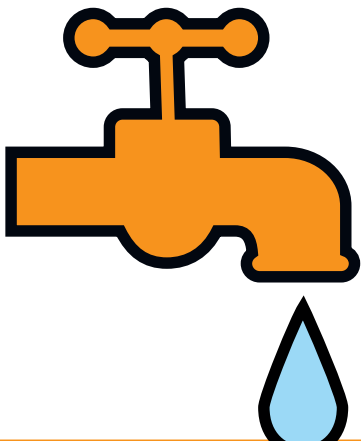
Actualitat

L'aprofitament dels diaris, de la ràdio, de la televisió o d'Internet ens permet incorporar a esta activitat l'actualitat com a recurs educatiu. És important que l'alumnat tinga una alfabetització adequada en mitjans de comunicació perquè els puga interpretar correctament i, també, perquè puga entendre les claus interpretatives del mitjà en qüestió i del format en què es presenta la informació. L'ús dels mitjans de comunicació fomenta el sentit crític i el compromís amb la ciutadania activa.

Temes

Aprofundir en un cert tema ens permet analitzar diverses facetes d'un problema social i tractar la interconnexió entre els diversos drets.

Les situacions quotidianes: una oportunitat per a programar continguts basats en el dia a dia

Gran part dels conflictes quotidians del nostre centre educatiu es poden tractar amb una perspectiva de drets. Per a fer-ho, cal identificar els drets i les responsabilitats en joc, visualitzar-los de manera que es puguin entendre en l'àmbit on ocorre el conflicte i fer que la comunitat educativa participe en la reflexió sobre el conflicte i en la defensa dels drets amenaçats.

EXEMPLE >>

Vinculem els drets de la infància a la solució de conflictes

Dret a la intimitat

Article 16 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.

TOTS TENIM DRET A ESTAR TRANQUILS AL BANY

Cuidem els nostres drets!

Un grup de xiquetes de cinqué de primària es queixen que quan van al servici les molesten. Resulta que quan entren al bany, els companys piquen a la porta, intenten obrir-la, peguen colps i armen escàndol.

Este conflicte es va treballar en tutoria i es va posar un cartell a la porta dels servicis en què es recordava que tots els infants tenen dret a la intimitat. El conflicte es va solucionar quan l'alumnat va interioritzar la importància del dret a la intimitat i l'aplicació del dret en este cas concret. Les xiquetes al principi se sentien intimidades, mentre que ara senten que tenen ajuda per a reivindicar els seus drets.

Indiquen que la presència del cartell va canviar la seua vida quotidiana al centre, que abans se sentien angoixades en alguns moments del dia i que ara se senten segures, respectades i còmodes.

Esta aproximació curricular consistix a prendre experiències, casos o situacions viscudes a l'escola o a la comunitat com a punt de partida per a viure els drets de la infància i la ciutadania global.

La proposta implica entendre el conflicte com un procés natural que no és essencialment negatiu i que és comú en totes les societats i grups de persones. El conflicte pot analitzar-se, la qual cosa ens ajuda a entendre que es basa en una pugna entre persones o grups interdependents, els objectius dels quals, o la seua manera de plantejar-los, pot produir competició pels recursos o problemes de comprensió. Des d'esta perspectiva es treballa sobre el potencial educatiu del conflicte per a entendre la dimensió actitudinal dels continguts.

Sovint, els conflictes grupals poden ser apropiats per a aplicar principis, construir criteris per a l'acció, experimentar formes de participació i d'organització. Esta classe d'ensenyament compromet el conjunt de la comunitat educativa i fa palesos els valors de cada subjecte i de la institució en conjunt, per la qual cosa és fonamental el treball conjunt sobre l'àmbit de clima escolar.

CHICCODO DIFC

LLIÇONS APRESES

Podem extraure unes quantes conclusions valuoses de l'anàlisi d'este conflicte:

- La participació infantil és una excel·lent estratègia de protecció. Un clima relacional basat en els drets de la infància ens permet, en este cas a partir de la participació, detectar problemes de protecció que potser d'una altra manera podrien restar amagats.
- La visualització del dret a través del cartell és molt important. La comunicació de les conductes desitjades en un marc de drets i responsabilitats compartides per tot l'alumnat, i amb el suport de la resta de la comunitat educativa, és la clau per a assolir l'autoregulació.

Orientacions per al tractament adequat dels continguts

Si ens aproximem al coneixement del món en què vivim amb ulls d'infant, ens sorprendrà la profunda desigualtat i injustícia que el caracteritza i ens assaltarà, carregada de frustració, una incertesa recurrent: com és que hi ha tants éssers humans privats dels elements imprescindibles per al desenvolupament?

Com es pot donar resposta a una pregunta tan inquietant? Tot i que no hi ha una resposta única i senzilla, disposem de recursos conceptuals i didàctics que ens permeten usar el poderós instrument de l'educació per a sembrar l'esperança i la solidaritat en la consciència dels alumnes.

La qüestió del desenvolupament està fortament interrelacionada amb la noció d'injustícia i, per tant, amb els drets. Quan analitzem la desigualtat, la pobresa o l'abús des d'una perspectiva de drets, aconseguim enriquir la reflexió i afavorir una maduresa en la concepció i l'aplicació dels valors que acompanyarà el nostre alumnat al llarg de la vida. Perquè els drets s'expressen en les lleis, en els tractats i en les convencions, però no es fan realitat en estos documents. Encara que estos instruments tinguin una importància innegable, hem de veure'ls com l'expressió d'una voluntat col·lectiva. **Els drets viuen en la consciència de la gent i és ací on els educadors tenim la complicada responsabilitat de situar-los.**

La manera com transmetem missatges sobre situacions problemàtiques, conflictives o afectades per un context diferent del propi és fonamental per a proporcionar als alumnes una competència ciutadana que els permeti valorar com cal els problemes en el seu context i percebre-hi les diferències i similituds, com també la possible interrelació amb l'entorn. En cas contrari, podem fomentar, potser sense voler-ho, una perspectiva alienada d'algunes situacions que considerem, erròniament, llunyanes, estranyes o alienes.

El valor educatiu del conflicte de drets

"Presentar el caràcter conflictiu dels drets en l'ensenyament no implica renunciar als principis, ni col·locar-los en el lloc del que és opinable. Ans al contrari, significa interpel·lar els estudiants (i interpel·lar-se personalment) en les seues opinions i idees prèvies sobre la realitat, i analitzar-les amb els coneixements vinculats als drets humans de la infància. [...] Presentar les diverses interpretacions de la realitat, juntament amb els

fonaments i les conseqüències que en deriven, permet fer conscients les actituds adoptades per cadascú, entendre millor la societat, donar-li sentit i actuar de manera responsable."

Proposta curricular i metodològica per a la incorporació de l'educació en drets humans en l'educació formal d'infants entre 10 i 14 anys (IIDH, 2006).

Recomanacions generals sobre els continguts pel que fa al desenvolupament

Com a guia per a l'elaboració de continguts sobre els problemes que afecten gran part de la població mundial, podem seguir el codi de conducta que les ONG per al desenvolupament han establert per a la difusió de missatges (www.congde.org/codigo-de-conducta).

Este codi estableix dotze regles pràctiques que poden ajudar-nos a fer entendre millor la complexa realitat dels països en desenvolupament en el seu context històric, els obstacles particulars amb què topa el desenvolupament i la diversitat de situacions que caracteritzen estos països. Com a norma general, sempre s'han d'evitar les imatges, els missatges i les representacions amb les característiques següents:

- Que generalitzen i que amaguen la diversitat de les situacions
- Que acusen
- Que promouen una visió idíl·lica, d'aventures o exòtica
- Que subratllen la superioritat del nord
- Que mostren alguna situació de manera miserable o patètica

Atenció al domini afectiu i al desenvolupament moral

Cal tindre sempre present que en els processos de comunicació sobre el desenvolupament intervenen elements emocionals molt potents que no es poden amagar. Un tractament d'estos temes que tinga com a base l'empatia però que estiga lliure de sentimentalisme és fonamental perquè puguem estimular una reflexió constructiva, respectuosa, profunda i orientada a la responsabilitat i a la recerca de solucions. Si no establim la distància emocional deguda, podem caure en el sensacionalisme i crear en l'alumnat sentiments d'impotència que provoquen ira, estrés, tristesa, indefensió o fins i tot allunyament, negació i evitació del problema. És responsabilitat nostra com a docents explorar maneres de parlar sobre la injustícia, la desigualtat, l'exclusió i sobre altres vulneracions de drets, i establir un equilibri adequat entre la informació i l'emoció. No podem oblidar el potencial efecte estressant que pot tindre sobre els joves la informació sobre situacions que semblen fora de control. Este estrés no és negatiu en si mateix, ja que és un reflex de la seua sensibilitat i empatia, però cal que el canalitzem cap a accions que els permeten madurar (resolució de problemes, suport social, expressió emocional, desenvolupament personal...), i que evitem que adopten estratègies que no els ajudaran (reacció depressiva, negació, conformisme, desconexió, distanciament...).

Els drets de la infància constitueixen el contingut més adequat per al desenvolupament de la ciutadania global en la infància i l'adolescència

Podria pensar-se que, com que ja existixen els drets humans, els drets de la infància són redundants. No obstant això, tot i que els drets dels infants són drets humans, no poden intercanviar-se amb els drets inclosos en la Declaració dels Drets Humans. La Convenció sobre els Drets de l'Infant aporta una protecció especial als menors perquè hi ha drets dels adults que no poden aplicar-se a la infància, i viceversa.

Per exemple, la Declaració dels Drets Humans reconeix el dret a "casar-se i formar una família", mentre que els infants no tenen dret a casar-se i tindre fills, sinó tot el contrari: per als menors, ser obligats a casar-se i tindre fills és una vulneració dels seus drets. Hi ha molts altres exemples similars que demostren que la Convenció és el contingut sobre drets humans més pròxim a la infància i l'adolescència.

Una altra raó important per la qual els menors tenen drets especials és que són persones dependents i van adquirint independència a mesura que creixen. Els menors necessiten l'orientació dels adults per a evolucionar fins a la independència. Esta orientació és clau en l'articulació de drets i responsabilitats i en el desenvolupament de l'aprenentatge per a resoldre els conflictes de drets que apareixen en l'exercici quotidià de la ciutadania. Que l'alumnat cresca en un ambient de drets i responsabilitats, amb l'orientació dels adults, la família i el professorat, és essencial per a l'òptim desenvolupament personal i social. La infància i l'adolescència són etapes crucials per a la construcció de la consciència ambiental i social en l'exercici de la ciutadania activa, global i responsable. La Convenció sobre els Drets de l'Infant és l'instrument ideal adaptat a la seua etapa evolutiva i a les seues circumstàncies.

Dates clau

A continuació t'ofereim una llista de dates clau que ens poden ajudar a integrar els drets de la infància en el calendari d'activitats.

20 novembre.

Dia Universal de la Infància

Celebra amb tota la comunitat educativa el dia dels drets de la infància. Anima els alumnes a expressar els seus drets i a compartir-los amb altres persones.

Setembre

- 5: Dia Internacional de la Beneficència
- 8: Dia Internacional de l'Alfabetització
- 12: Dia de les Nacions Unides per a la Cooperació Sud–Sud
- 15: Dia Internacional de la Democràcia
- 16: Dia Internacional de la Preservació de la Capa d'Ozó
- 21: Dia Internacional de la Pau
- 26: Dia Internacional per a l'Eliminació Total de les Armes Nuclears

Octubre

- 1: Dia Internacional de les Persones d'Edat
- 2: Dia Internacional de la No-Violència
- 5: Dia Mundial dels Docents
- 5: Dia Mundial de l'Hàbitat
- 10: Dia Mundial de la Salut Mental
- 11: Dia Internacional de la Xiqueta
- 12: Dia de l'Idioma Espanyol
- 13: Dia Internacional per a la Reducció dels Desastres
- 15: Dia Internacional de la Dona Rural
- 16: Dia Mundial de l'Alimentació
- 17: Dia Internacional per a l'Eradicació de la Pobresa
- 20: Dia Mundial de l'Estadística
- 24: Dia de las Nacions Unides
- 24: Dia Mundial de la Informació sobre el Desenvolupament
- 27: Dia Mundial del Patrimoni Audiovisual
- 31: Dia Mundial de les Ciutats

Novembre

- 10: Dia Mundial de la Ciència per a la Pau i el Desenvolupament
- 14: Dia Mundial de la Diabetis
- 15: Dia Mundial en Record de les Víctimes dels Accidents de Trànsit
- 16: Dia Internacional per a la Tolerància
- 19: Dia Mundial de la Filosofia
- 19: Dia Mundial del Sanejament
- 20: Dia de la Industrialització de l'Àfrica
- 20: Dia Universal de l'Infant**
- 21: Dia Mundial de la Televisió
- 25: Dia Internacional de l'Eliminació de la Violència contra la Dona
- 29: Dia Internacional de Solidaritat amb el Poble Palestí

Desembre

- 1: Dia Mundial de la Lluita contra la Sida
- 2: Dia Internacional per a l'Abolició de l'Esclavitud
- 3: Dia Internacional de les Persones amb Discapacitat
- 5: Dia Internacional del Voluntariat
- 5: Dia Mundial del Sòl
- 9: Dia Internacional contra la Corrupció
- 10: Dia dels Drets Humans
- 11: Dia Internacional de les Muntanyes
- 18: Dia de la Llengua Àrab
- 18: Dia Internacional del Migrant
- 20: Dia Internacional de la Solidaritat Humana

Gener

- 27: Dia Internacional de Commemoració Anual en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust
- 30: Dia de la Pau**

30 de gener

Dia de la Pau

Si volem assolir la pau, hem d'aprendre a evitar la violència i comprometre'ns amb maneres pacífiques de resolució de conflictes en la vida diària. Comboia els alumnes a mostrar-se compromesos per la pau!

22 març

Dia Mundial de l'Aigua

Unix-te a les carreres que han mobilitzat ja milers d'estudiants de tota edat a favor de la infància del Níger. Apunta't a la carrera i sol·licita dorsals gratuïts a: www.enredate.org/gotas.

Febrer

- 6: Dia Internacional de Tolerància Zero a la Mutilació Genital Femenina
- 20: Dia Mundial de la Justícia Social
- 21: Dia Internacional de la Llengua Materna

Març

- 1: Dia contra la Discriminació
- 3: Dia Mundial de la Natura
- 8: Dia Internacional de la Dona
- 20: Dia de la Llengua Francesa
- 20: Dia Internacional de la Felicitat
- 21: Dia Internacional de l'Eliminació de la Discriminació Racial
- 21: Dia Mundial de la Poesia
- 21: Dia Internacional del Nowruz
- 21: Dia Mundial de la Síndrome de Down
- 21: Dia Internacional dels Boscos
- 22: Dia Mundial de l'Aigua**
- 25: Dia Internacional de Record de les Víctimes de l'Esclavitud i del Comerç Transatlàntic d'Esclaus

Abril

- 2: Dia Mundial de Conscienciació sobre l'Autisme
- 4: Dia Internacional d'Informació sobre el Perill de les Mines i d'Assistència per a les Activitats Relatives a les Mines
- 6: Dia Internacional de l'Esport per al Desenvolupament i la Pau
- 7: Dia Mundial de la Salut
- 7: Dia Internacional de Reflexió sobre el Genocidi Comés a Ruanda
- 19: Dia de la Llengua Xinesa

- 22: Dia Internacional de la Mare Terra
- 23: Dia Mundial del Llibre i dels Drets d'Autor
- 23: Dia de la Llengua anglesa
- 25: Dia Mundial del Paludisme
- 26: Dia Mundial de la Propietat Intel·lectual

Maig

- 3: Dia Mundial de la Llibertat de Premsa
- 15: Dia Internacional de la Família
- 15: Dia del Pleniluni del Mes de Maig
- 15: Dia del Vesak
- 21: Dia Mundial de la Diversitat Cultural per al Diàleg i el Desenvolupament
- 22: Dia Internacional de la Diversitat Biològica
- 31: Dia Mundial sense Tabac

Juny

- 1: Dia Mundial de les Mares i els Pares
- 4: Dia Internacional dels Nens Víctimes Innocents d'Agressió
- 5: Dia Mundial del Medi Ambient
- 6: Dia de la Llengua Russa
- 8: Dia Mundial dels Oceans
- 12: Dia Mundial contra el Treball Infantil
- 13: Dia Internacional de Sensibilització sobre l'Albinisme
- 14: Dia Mundial del Donant de Sang
- 17: Dia Mundial de Lluita contra la Desertificació i la Sequera
- 20: Dia Mundial dels Refugiats
- 25: Dia de la Gent de Mar
- 26: Dia Internacional en Suport de les Víctimes de la Tortura
- 26: Dia Internacional de la Lluita contra l'Ús Inadequat i el Tràfic Il·lícit de Drogues

REFERÈNCIES

Batlle, R., (2011) "¿De qué hablamos cuando hablamos de aprendizaje-servicio?" en *Crítica*, any 61, número 972. Març-abril del 2011, p. 51.

Batlle, R., (coord.) (2013) *60 buenas prácticas de aprendizaje y servicio*. Bilbao: Fundazioa Zerbikas.

Coiduras, J. L., Balsells, M. À., Alsinet, C., Urrea, A., Guadix, I., & Belmonte, O. (2016) "La participación del alumnado en la vida del centro: una aproximación desde la comunidad educativa". *Revista Complutense de Educación*, número 25 (2), p. 1-19.

DA, (2009) *Aprendizaje servicio (ApS): educación y compromiso cívico*. Barcelona: Graó.

Fontain, S., (1995) *Education for Development: A teacher's resource for Global Learning*. Londres: Hodder & Stoughton.

Furco, A. i Billings, S. H., (2002) *Service-Learning. The essence of pedagogy*. Greenwich: Information Age Publishing.

Instituto Interamericano de Derechos Humanos, (2006) *Propuesta curricular y metodológica para la incorporación de la educación en derechos humanos en la educación formal de niños y niñas entre 10 y 14 años de edad*. Disponible a:
<<http://www.iidh.ed.cr/multic/banner.propuestacurricular.aspx?contenido=3767336d-103d-4287-bbf5-63a0ce7fa71b&Portal=IIDH>>.

Magendzo, A., (2001) *Hacia una pedagogía de los derechos humanos desde la comprensión del conocimiento de los derechos humanos*. Perú: IPEDEPH.

Murillo, F. J. i Aramburuzabala, P., (2014) "Aprendizaje-Servicio y Justicia Social", en *Cuadernos de Pedagogía*, número 450, noviembre del 2015, p. 50-53.

Pereira Baz M. A., (2014) "Ocho claves del aprendizaje por proyectos", en CeDeC. Disponible a:
<<http://cedec.ite.educacion.es/noticias-de-portada/1559-8-claves-del-aprendizaje-por-proyectos>>.

Puig, J. M. et al., (2011) "Aprendizaje-servicio y educación para la ciudadanía", en *Revista de Educación*, número extraordinari 2011, p. 45-67. Disponible a: <<http://www.revistaeducacion.mec.es/re2011.htm>>.

Urrea, A.; Balsells, M. A.; Coiduras, J.; Alsinet, C. (2016) *Los derechos de la infancia en las facultades de educación. Proposta formativa per a les titulacions en educació*. Madrid: UNICEF - Comité Espanyol.

Equip investigador Universitat de Lleida: :

M. Àngels Balsells, Jordi Coiduras, Carles Alsinet y Aida Urrea.

Direcció editorial: Nacho Guadix.

Edició: Oscar Belmonte i Amaya López de Turiso.

Disseny gràfic: Rex Media SL

Versió valenciana del text:

Rafel Moreno

ISBN: 978-84-942273-1-8

Cooperació espanyola. Esta publicació forma part d'un projecte finançat per l'Agència Espanyola de la Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID). El contingut d'esta publicació és responsabilitat d'UNICEF Comité Espanyol i no reflectix necessàriament l'opinió de l'AECID.

Finançat per:

